รายงานผลการดำเนินงาน
ทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดินปี 2557

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

เรื่อง

โครงการสำรวจความหลากหลายของค้างคาวและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็ก
ภายใต้โครงการ อพ.สธ.-จฬ.

ผู้รับผิดชอบโครงการ

อาจารย์ ดร. ธงชัย งามประเสริฐวงศ์

โครงการสำรวจความหลากหลายของค้างคาวและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็ก ภายใต้โครงการ อพ.สธ.-จฬ.

อ.ดร.ธงชัย งามประเสริฐวงศ์ และ ผศ.ดร.อาจอง ประทัตสุนทรสาร
Thongchai Ngamprasertwong and Art-ong Pradatsundarasar
ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
Department of Biology, Faculty of Science, Chulalongkorn University, Phyathai road, Pathumwan, Bangkok, 10330

บทคัดย่อ

จากการสำรวจความหลากหลายของค้างคาวและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็กในพื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หมู่เกาะแสมสาร จังหวัดชลบุรี ระหว่างวันที่ 24-25 มกราคม 2557 และ 23-25 พฤษภาคม 2557 พบค้างคาวจำนวน 3 ชนิด ในบริเวณเกาะแสมสาร เกาะขาม เกาะฉางเกลือ และเกาะจวง ได้แก่ บนเกาะแสมสาร พบว่ามีค้างคาวแม่ไก่ภาคกลาง *Pteropus lylei* บินมากินผลไม้สุก (ลูกสะเดา) ในช่วงเวลากลางคืน บนเกาะขาม พบว่ายังมีค้างคาวปีกถุง *Taphozous* sp. จำนวนมากกว่า 150 ตัว อาศัยอยู่ภายในถ้ำ บนเกาะฉางเกลือ พบว่ายังมีค้างคาวปีกถุง *Taphozous* sp. จำนวนอย่างน้อย 50 ตัว อาศัยอยู่ภายในถ้ำ บนเกาะจวง พบว่ามีค้างคาวแม่ไก่ไม่ทราบชนิด *Pteropus* sp. บินออกมาจากเกาะด้านทิศเหนือ เพื่อไปหากินในพื้นที่อื่น นอกจากนั้นยังหนูท้องขาวเดินหากิน บริเวณหน้าบ้านพักบนเกาะจวง และเกาะแสมสาร

จากการสำรวจความหลากหลายของค้างคาวในพื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เขาวังเขมร จังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างวันที่ 21-23 เมษายน 2557 สามารถจับค้างคาวได้ 8 ชนิด จำนวนรวมทั้งสิ้น 14 ตัว โดยได้ทำการสำรวจในบริเวณพื้นที่ 2 แห่ง ได้แก่ บริเวณสวนส้มโอในแปลง 905 และบริเวณช่องหินตก ดังนี้ ในพื้นที่บริเวณสวนส้มโอ ในแปลง 905 พบค้างคาวจำนวน 2 ชนิด ได้แก่ ค้างคาวมงกุฎปลอมเล็ก *Rhinolophus coelophyllus* จำนวน 1 ตัว และ ค้างคาวมงกุฎมลายู *Rhinolophus malayanus* จำนวน 2 ตัว ในพื้นที่บริเวณช่องหินตก พบค้างคาวจำนวน 7 ชนิด ได้แก่ ค้างคาวหน้ายักษ์สามหลีบ *Hipposideros larvatus* จำนวน 1 ตัว ค้างคาวมงกุฎปลอมเล็ก *Rhinolophus coelophyllus* จำนวน 3 ตัว ค้างคาวมงกุฎจมูกยาวเล็ก *Rhinolophus pearsonii* จำนวน 1 ตัว ค้างคาวมงกุฎเลียนมลายูหางสั้น *Rhinolophus stheno* จำนวน 2 ตัว ค้างคาวยอดกล้วยปีกใส *Kerivoula hardwickii* จำนวน 1 ตัว ค้างคาวหูหนูตีนเล็กเขี้ยวสั้น *Myotis siligorensis* จำนวน 2 ตัว ค้างคาวจมูกหลอดหูสั้น *Murina cyclotis* จำนวน 1 ตัว นอกจากนั้นจากการสำรวจยังพบกองสำรอกของนกแสก ซึ่งมีโครงกระดูกของสัตว์ฟันแทะ ภายในถ้ำพระ ซึ่งคาดว่าจะมาจากนกแสกที่พบภายในถ้ำพระ และจากการสำรวจภายในถ้ำมะนาวผี พบซากค้างคาว และโครงกระดูกค้างคาว

1. บทนำ

ประเทศไทยจัดได้ว่ามีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตสูง อันเนื่องมาจากสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ของประเทศ ปัจจุบันพบว่าประเทศไทยเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมจำนวนมากกว่า 300 ชนิด (Duengkae, 1998; Bumrungsri *et al*., 2006) และยังมีรายงานการค้นพบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดใหม่ในประเทศเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะค้างคาวและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็กซึ่งไม่ได้รับความสนใจในการศึกษาวิจัยเท่าที่ควร ทั้งที่สัตว์กลุ่มดังกล่าวมีความหลากหลายสูง คิดเป็นจำนวนมากกว่า 62% ของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่พบทั่วโลก (Wilson & Reeder, 2006)

ปัจจุบันสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมหลายชนิดในประเทศไทยกำลังถูกคุกคามจนมีแนวโน้มที่จะสูญพันธุ์เนื่องมาจากมนุษย์ ทั้งจากการล่าสัตว์ การตัดไม้ทำลายป่า การใช้ยาฆ่าแมลงในการเกษตร นอกจากนั้นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมเป็นกลุ่มสัตว์ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมได้ง่าย ทั้งทางตรงและทางอ้อม และเป็นกลุ่มสัตว์ที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวและกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ค่อนข้างสูง ดังนั้นการศึกษาความหลากหลายและถิ่นอาศัยของค้างคาวและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็กในพื้นที่ศึกษาจัดได้ว่ามีความสำคัญและจะเป็นการรวมรวมข้อมูลเบื้องต้นในการติดตามการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเกิดขึ้นเนื่องมาจากกิจกรรมของมนุษย์ ทั้งในด้านความหลากหลายทางชีวภาพและนิเวศวิทยาที่เกี่ยวกับทรัพยากรสิ่งมีชีวิตในพื้นที่ ซึ่งจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวอย่างเหมาะสมและยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของโครงการ

สำรวจความหลากหลายของชนิดและแหล่งที่อยู่อาศัยของค้างคาวและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็กในบริเวณพื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 สำรวจความหลากหลายของชนิดค้างคาวและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็กในพื้นที่ศึกษา โดยการวางตาข่ายและกับดักชนิดต่างๆ ในถิ่นอาศัยประเภทต่างๆ ที่พบในพื้นที่ศึกษา

3.2 จำแนกชนิดของสัตว์ตามเอกสารของ Francis (2008) และ Lekagul & McNeely (1977)

3.3 บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ อายุ ขนาด น้ำหนัก และลักษณะสัณฐานวิทยาต่างๆ ของสัตว์ที่จับได้ และบันทึกภาพ และจะทำการปล่อยสัตว์ในบริเวณเดิมที่จับได้หลังจากได้ทำการบันทึกข้อมูลต่างๆ แล้ว

3.4 บันทึกพิกัดภูมิศาสตร์และข้อมูลทางนิเวศวิทยาอื่นๆ รวมทั้งลักษณะของถิ่นอาศัยย่อยของบริเวณที่พบสัตว์

3.5 วิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาในภาคสนาม และสรุปผลการศึกษา

ขอบเขตของการวิจัย

- รวบรวมรายชื่อชนิดของค้างคาวและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็กในพื้นที่ศึกษา
- เก็บข้อมูลทางนิเวศวิทยาและข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งที่อยู่อาศัย และปัจจัยทางกายภาพต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

4. สถานที่ทำการวิจัยและเก็บข้อมูล

- พื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หมู่เกาะแสมสาร จังหวัดชลบุรี
- พื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เขาวังเขมร จังหวัดกาญจนบุรี

5. ผลการดำเนินงาน

<u>พื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หมู่เกาะแสมสาร</u>

จากการสำรวจความหลากหลายของค้างคาวและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็กในพื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หมู่เกาะแสมสาร จังหวัดชลบุรี ระหว่างวันที่ 24-25 มกราคม 2557 และ 23-25 พฤษภาคม 2557 พบค้างคาวจำนวน 3 ชนิด ในบริเวณเกาะแสมสาร เกาะขาม เกาะฉางเกลือ และเกาะจวง

บนเกาะแสมสาร พบว่ามีค้างคาวแม่ไก่ภาคกลาง *Pteropus lylei* บินมากินผลไม้สุก (ลูกสะเดา) ในช่วงเวลากลางคืน

บนเกาะขาม พบว่ายังมีค้างคาวปีกถุง *Taphozous* sp. จำนวนมากกว่า 150 ตัว อาศัยอยู่ภายในถ้ำ

บนเกาะฉางเกลือ พบว่ายังมีค้างคาวปีกถุง *Taphozous* sp. จำนวนอย่างน้อย 50 ตัว อาศัยอยู่ภายในถ้ำ

บนเกาะจวง พบว่ามีค้างคาวแม่ไก่ไม่ทราบชนิด *Pteropus* sp. บินออกมาจากเกาะด้านทิศเหนือ เพื่อไปหากินในพื้นที่อื่น

นอกจากนั้นยังหนูท้องขาวเดินหากิน บริเวณหน้าบ้านพักบนเกาะจวง และเกาะแสมสาร

<u>พื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เขาวังเขมร</u>

จากการสำรวจความหลากหลายของค้างคาวในพื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เขาวังเขมร จังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างวันที่ 21-23 เมษายน 2557 สามารถจับค้างคาวได้ 8 ชนิด จำนวนรวมทั้งสิ้น 14 ตัว โดยได้ทำการสำรวจในบริเวณพื้นที่ 2 แห่ง ได้แก่ บริเวณสวนส้มโอในแปลง 905 และบริเวณช่องหินตก

ในพื้นที่บริเวณสวนส้มโอ ในแปลง 905 พบค้างคาวจำนวน 2 ชนิด ได้แก่

- ค้างคาวมงกุฎปลอมเล็ก *Rhinolophus coelophyllus* จำนวน 1 ตัว
- ค้างคาวมงกุฎมลายู *Rhinolophus malayanus* จำนวน 2 ตัว

ในพื้นที่บริเวณช่องหินตก พบค้างคาวจำนวน 7 ชนิด ได้แก่

- ค้างคาวหน้ายักษ์สามหลืบ *Hipposideros larvatus* จำนวน 1 ตัว
- ค้างคาวมงกุฎปลอมเล็ก *Rhinolophus coelophyllus* จำนวน 3 ตัว
- ค้างคาวมงกุฎจมูกยาวเล็ก *Rhinolophus pearsonii* จำนวน 1 ตัว
- ค้างคาวมงกุฎเลียนมลายูหางสั้น *Rhinolophus stheno* จำนวน 2 ตัว
- ค้างคาวยอดกล้วยปีกใส *Kerivoula hardwickii* จำนวน 1 ตัว
- ค้างคาวหูหนูตีนเล็กเขี้ยวสั้น *Myotis siligorensis* จำนวน 2 ตัว
- ค้างคาวจมูกหลอดหูสั้น *Murina cyclotis* จำนวน 1 ตัว

นอกจากนั้นจากการสำรวจยังพบกองสำรอกของนกแสกซึ่งมีโครงกระดูกของสัตว์ฟันแทะ ภายในถ้ำพระ ซึ่งคาดว่าจะมาจากนกแสกที่พบภายในถ้ำพระ และจากการสำรวจภายในถ้ำมะนาวผี พบซากค้างคาว และโครงกระดูกค้างคาว

6. เอกสารอ้างอิง

Bumrungsri, S., D.L. Harrison, C. Satasook, A. Prajukjitr, S. Thong-Aree and P.J.J. Bates. 2006. A review of bat research in Thailand with eight new species records for the country. Acta Chiropterologica 8: 325-360.

Duengkae, P. 1998. Wild Mammals in Thailand. Office of Environmental Policy and Planning. Bangkok.

Francis C.M. 2008. A Field Guide to the Mammals of Thailand and South-East Asia. Tien Wah Press, Singapore.

Lekagul, B. and J.A. McNeely. 1977. Mammals of Thailand. Association for the Conservation of Wildlife, Bangkok.

Wilson, D.E. and D.M. Reeder. 2006. Mammal Species of the World: a taxonomic and geographic reference, 3rd edition. Johns Hopkins University Press, Baltimore.